

Földes Csaba (Veszprém):

"Kontaktusgrammatika": hibriditási jelenségek bilingvis beszédproduktumokban

A referátum a nyelvi érintkezések elméletéhez és empiriájához kíván adalékokkal szolgálni a nyelvten területén fellépő német-magyar nyelvi kontaktusjelenségek feltárása által.

Nevezetesen: a két nyelv és kultúra komplex ("transzkulturális") kontaktus- és konvergenciaterében kétnyelvű beszélők autentikus nyelvhasználati struktúráit elemzi.

Empirikus vizsgálati anyagként egy olyan átfogó kontaktusnyelvészeti terepmunka szolgált, amelyet a szerző Hajóson mint magyarországi német településen folytatott. Az előadás az ottani német-magyar kétnyelvű beszélők által, szóbeli megnyilatkozásokban produkált grammatikai természetű kontaktus-, konvergencia- és interakciós jelenségeket mutatja be. Így a feltárt grammatikai hibriditásra példa az alábbi mondat:

Schit: 's miar ans Gläsliba! (standard német: Schütte [= Gieße] es mir ins Gläslein!, magyarul: Öntsd nekem a pohárkába!).

Mivel az *in* prepozíció és a *das* névelő kontrakciója (*ins*) egyérelműen német, a nyelvi keveredés a szó végén, a magyar illatívszói képzőnél következik be, s ez hibrid morfémastruktúrát eredményez. Ha a magyar morfológia ezen transzferének okát keressük, valószínűleg a magyar 'nyelvi gazdaságosságra' kell gondolnunk, vagyis, hogy a helyre vonatkozó irányhatározót a magyar az illatívszói végződésekkel tisztán morfológiailag, míg a német ezt kissé komplikáltabban – morfoszintaktikailag – fejezi ki. Ezen kívül a példa sajátos kettősséget is mutat: a grammatikai viszonyok kétszeresen is (azaz mindkét nyelven) kifejezésre jutnak, ráadásul a kategóriáját tekintve más-más nyelvi eszközökkel. További érdekes jelenség a magánhangzó-harmónia kérdése. Ha a beszélőket kérdezzük vagy analóg példákat veszünk figyelembe, láthatjuk, hogy ebben a mondatban elvileg a magas hangrendű *-be* változat is elképzelhető lenne (*Gläslibe*), éppúgy, mint *Häfilibe* vagy *Häfiliba* (= *ins Häfilein/Tässchen*). A mély hangrendű tövekben, mint a kizárólag mély magánhangzókból álló, [ua] diftongust tartalmazó példából is kiviláglik, csak a *-ba* suffixváltozat lehetséges: *Kruagba* (= *in den Krug*). Jellemző tendenciaként a mély hangrendű *-ba* változat térhódítása állapítható meg.

Ilyen típusú példák kapcsán felmerül a kérdés, vajon mely esetekben jellemző a grammatikai viszonyok kettős (bilingvis) jelölése. A korpuszt vizsgálva azt feltételezhetjük, hogy ilyen jelenségek akkor gyakoriak, ha a bázisnyelvben (azaz a német nyelvjárásban) is valamilyen formában létezik a megfelelő strukturális minta. Ez elősegítheti a transzferenciát. A példamondat egynyelvű német beszédmódban a *hinein* szóval is végződhetett volna: *Schütte [tkp. Fülle] es mir ins Gläslein hinein*. Vagyis a magyar illatívszói végződés lényegében a *hinein* helyhatározó helyét foglalja el. Itt azonban minden bizonnyal nem egyetlen okra visszavezethető jelenséggel van dolgunk, ezért egy valóban meggyőző magyarázó paradigmának több, különböző síkra kiterjedő érveléssel kell dolgoznia. Így a nyelvi gazdaságossági érv mellett az is feltételezhető, hogy ilyen nyelvtani transzferenciák különösen a szerkezetileg komplex és kognitív tekintetben nehéz helyeken lépnek fel.

Az elvégzett elemzés kimutatta, hogy a megvizsgált diskurzus-közösség a morfoszintaktikai jelenségek használatakor a grammatikai hibriditás számos és mindenekelőtt sokféle megnyilvánulását mutatja. A német és a magyar mint tipológiailag és genetikailag egymástól távol álló nyelv intenzív kommunikatív érintkezése különösen érdekes és sajátos hibriditási jelenségeket eredményez. Így a felderített jelenségek osztályok és -típusok leírása és

rendszerezése által az előadás szinkrón síkon a grammatikai kontaktusok elméletéhez és empiriájához kíván adalékokkal szolgálni.

A szerző:

Dr. Földes Csaba, DSc., egyetemi tanár, intézetigazgató
Pannon Egyetem, Veszprém
Germanisztikai Intézet
Német Nyelvtudományi Tanszék
8200 Veszprém
Füredi u. 2.

Tel/Fax: 88/624-791

e-mail: foldes@btk.uni-pannon.hu

internet: www.foeldes.eu